

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра історичних дисциплін

АРХЕОЛОГІЧНА ПРАКТИКА ДЛЯ СТУДЕНТІВ-ІСТОРИКІВ:
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Для студентів ОС «Бакалавр» I курсу спеціальностей
032 «Історія та археологія»,
014.03 «Середня освіта. Історія»

Затверджено на засіданні
Вченої ради історичного факультету
(протокол № від 2020 р.)

МАРІУПОЛЬ 2020

УДК
ББК

Археологічна практика для студентів-істориків: методичні рекомендації для студентів ОС «Бакалавр» I курсу спеціальностей 032 «Історія та археологія», 014.03 «Середня освіта. Історія» / Укл. В.О. Забавін. – Маріуполь, 2020. – 38 с.

Поєднання теоретичної та практичної навчальної підготовки студентів забезпечує ефективне проведення не тільки археологічної практики та навчальних занять, але істотно розширює рівень загальних гуманітарних знань, сприяє самостійної наукової діяльності молодих дослідників. Від точності польових спостережень, обраної методики розкопок буде залежати повнота розкриття можливостей археологічної пам'ятки як історичного джерела. Розглянуті цілі і завдання навчально-археологічної практики, підготовка та особливості організації польових археологічних робіт, правила безпеки при проведенні експедиції, основні прийоми пошуків і вивчення археологічних об'єктів. Видання розраховане на керівників археологічної практики та студентів першого курсу історичного факультету МДУ.

Розглянуто і затверджено на засіданні кафедри історичних дисциплін, протокол № від 2020 р.

Рецензенти:

д.і.н., професор, завідувач кафедри всесвітньої історії та археології ДонНУ ім. Василя Стуса Р.О. Литвиненко
к.і.н., доцент, завідувач фондів Музею історії органів внутрішніх справ Донецької області С.В. Тарасов

© В.О.Забавін, 2020 р.

© Маріупольський державний університет, 2020 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
МЕТА І ЗАВДАННЯ ПРАКТИКИ	6
ВИМОГИ ДО ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК СТУДЕНТІВ	7
ЗМІСТ ПРАКТИКИ	8
САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ТА ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ	10
ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ	11
ФОРМИ І МЕТОДИ КОНТРОЛЮ. ВИМОГИ ДО ЗВІТУ	13
ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ	14
ПІДГОТОВКА ДО ПОЛЬОВИХ РОБІТ	15
ТЕХНИКА БЕЗПЕКИ ТА РОЗПОРЯДОК РОБОТИ ЕКСПЕДИЦІЇ	18
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	27
ДОДАТОК 1	30

ВСТУП

Відповідно до навчального плану підготовки бакалаврів студенти I курсу спеціальностей 032 «Історія та археологія», 014.03 «Середня освіта. Історія» історичного факультету проходять обов'язкову археологічну практику. Практика проводиться в строки, які установлені навчальним планом Університету, і є складовою частиною навчально-виховного процесу, є важливою формою підготовки висококваліфікованих бакалаврів. Цей вид практики організується та проводиться відповідно до навчальних планів спеціальності згідно з Положенням про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України, затвердженим наказом Міністерства освіти України від 8 квітня 1993 р. № 93. Археологічна практика проводиться протягом двох тижнів у терміни, визначені навчальним планом Університету.

Польові археологічні дослідження – науково-пошукова та науково-практична діяльність, спрямована на одержання нових знань про об'єкти археологічної спадщини, закономірності розвитку давніх суспільства і людини, є найбільш важливою частиною археологічних науково-дослідницьких робіт, джерелом розширення джерельної бази археологічної та історичної науки. Вони пов'язані з безпосереднім вивченням різних археологічних пам'яток, що проводяться професійними археологами під відкритим небом, а також – з охороною археологічної спадщини – невід'ємної частини культурного надбання людства, унікального і не відновлюваного джерела знань про історичне минуле.

Оволодіння студентом спеціальностей 032 «Історія та археологія», 014.03 «Середня освіта. Історія» методикою польових археологічних досліджень є важливим кроком у професійній підготовці майбутнього фахівця. Саме з цієї причини на базі МДУ було створено археологічну експедицію (далі АЕ МДУ). Її діяльність складається з трьох видів наукових робіт: польової, лабораторної та кабінетної. Польові дослідження розпочинаються навесні, коли обстежується стан старих археологічних пам'яток та виявляються в ході розвідок нові. Влітку студенти-практиканти та волонтери приймають участь в розкопках. Лабораторну (камеральну) роботу студенти проходять в стінах університету з накопиченим матеріалом, який вимагає обробки перед передачею його в музей на зберігання. Кабінетна робота припадає на осінь та зиму, коли викладач, який очолює експедицію, завершує роботу над звітом, який надсилається у Польовий комітет Інституту археології НАНУ.

Поєднання теоретичної та практичної навчальної підготовки студентів забезпечує ефективне проведення не тільки археологічної практики та навчальних занять, але істотно розширює рівень загальних гуманітарних знань, сприяє самостійної наукової діяльності молодих дослідників. Від точності польових спостережень, обраної методики розкопок буде залежати повнота розкриття можливостей археологічної пам'ятки як історичного джерела. Студентам слід зрозуміти, що від того, наскільки грамотно буде розкопана пам'ятка, залежить достовірність, якість отриманої інформації.

Північне Приазов'я являє собою досить велику територію, і є частиною західної ділянки великого євразійського поясу степів. З геолого-географічного погляду розглянутий регіон включає південні відроги Донецького кряжу, Приазовської височини та Приазовську низовину, будучи крайньою південно-східною частиною Українського або Азово-Подільського кристалічного масиву. Територія Донецького Приазов'я обмежена з півдня узбережжям Азовського моря, на півночі – витоками річок басейну Азовського моря з їх притоками та витоками річок басейну Дніпра в західній частині району. На сході і заході регіон обмежений адміністративними кордонами сучасної Донецької області. Праві береги приазовських річок високі і круті, а ліві – пологі, іноді важко помітні від терас. Долини досягають в середньому від 1 до 2 км. Вузькі долини зустрічаються у таких річок, як Кальміус і Берда, що протікають через Приазовський кристалічний масив. Водний режим цих річок залежить від кількості випадання опадів і талих вод, які стікають з вододілів через густу яружно-балочну систему. У посушливі роки річки пересихають і втрачають свою течію, утворюючи невеликі водойми, не пов'язані між собою.

Південні схили Донецького кряжу виділяються серед навколишнього простору як височина, що простягнулася більш ніж на 300 км, і являють собою степову пологу рівнину, порізану мережею річок, балок і ярів, що утворилися після розмиву гористій місцевості. Продовженням південно-західних схилів Донецького кряжу є Приазовська височина, особливістю якої представляється відсутність потужного покриву відкладень, а часті виходи корінних порід прорізані вузькими долинами річок, що нагадують гірські ущелини. Їх рельєф характеризується значним по глибині і густоті ерозійним розчленуванням, а геологічна будова строкатістю літолого-фаціального складу порід. Це обумовлює значну різноманітність і контрастність ландшафтної структури. Височина поступово знижується в південному напрямку і переходить в Приазовську низовину. Вона являє собою рівний степ, що спускається до Азовського моря. Рельєф рівнинний, злегка хвилястий і слабо розчленований з розвиненою гідрографічною мережею. Береговий обрив північного узбережжя Азовського моря оголює багатометрову товщу (до 50 м і більше) різновікових континентальних терас і трансгресивних морських відкладень.

Особливістю ландшафту і рельєфу краю є коси – вузькі півострови, які врізаються в море на багато кілометрів. Більшість сучасних кіс – це в минулому праві береги приазовських річок. На їх формуванні позначилися також прибережні течії, які виникають під впливом східних вітрів і нерівностей морського дна. На косах немає річок, але є прісна вода.

Зональним типом ґрунтів на досліджуваній території є чорноземи звичайні. На плакорах Донецької височини з потужним лесовим покривом це чорноземи, що розглядаються як перехідні від чорноземів звичайних до чорноземів типових. На схилах кряжа з зредукованим лесовим покривом розвинені чорноземи середньо- і малогумусні, малопотужні, часто змиті, щербенисті. Особливо поширені щербенисті малогумусні чорноземи на схилах Приазовської височини. Навпаки, в низинній Приазовській фізико-географічній

області фоновий покрив складають більше родючі середньогумусні чорноземи міцелярно-карбонатні.

Методичні рекомендації з археологічної практики для студентів I курсу спеціальності 6.020302 «Історія» призначені для оптимізації навчального процесу та забезпечення навчально-дослідної роботи студентів під час підготовки та проведення археологічної практики. Розглянуті цілі і завдання навчально-археологічної практики, підготовка та особливості організації польових археологічних робіт, правила безпеки при проведенні експедиції, основні прийоми пошуків і вивчення археологічних об'єктів. Видання розраховане на керівників археологічної практики та студентів першого курсу історичного факультету МДУ.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ПРАКТИКИ

Головна мета археологічної практики – ознайомлення студентів з сучасними методами польових археологічних досліджень; закріплення та поглиблення здобутих теоретичних знань, надання основних знань, навичок та умінь у науковому вивченні пам'яток різних категорій під час практичної діяльності в польових умовах, а також донести до студентів розуміння важливості суспільно-історичного та наукового значення збереження і охорони пам'яток археології у непорушеному стані, решток культових споруд, курганів та ін. Велике значення має усвідомлення причетності до історії свого народу, нації, держави, яке приходить в процесі практичного дослідження решток пам'яток у землі, під час пошуків відповіді на питання походження (генези) тієї чи іншої археологічної культури, племені чи народності.

Археологічна практика обов'язково повинна проводитися в археологічних експедиціях, в польових умовах, під час розкопок пам'яток археології. Лише в польових умовах студенти можуть зрозуміти таке явище, як *культурний шар* і специфіку його залягання в залежності від різних історично-природничих факторів, а також вивчити різні аспекти дослідження культурних шарів та археологічних об'єктів. Мета передбачає виконання наступних завдань:

- застосовувати на практиці знання, здобуті під час теоретичного навчання;
- оволодіти знаннями та навиками ведення елементарних польових археологічних досліджень, методикою дослідження;
- набути практичних навичок методики знаходження, обстеження, вимірів та орієнтації об'єктів, фіксації і документації археологічних пам'яток;
- розвивати творчі здібності, уміння самостійно приймати рішення;
- навчитися планувати та організовувати робочий час, здатності працювати в колективі;
- закріпити вміння, які відповідають виробничим функціям (організаційній, аналітичній, виконавчій) у типових задачах професійної діяльності.

ВИМОГИ ДО ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК СТУДЕНТІВ

По завершенню археологічної практики студенти повинні **знати**:

- типологію регіональних археологічних пам'яток;
- ключові поняття археологічної науки;
- періодизацію розвитку регіональної археології;
- сучасний стан розвитку археології в Україні та у Північному

Приазов'ї;

- джерелознавчу та понятійну термінологію;
- основні типи пам'яток матеріальної культури;
- про польові археологічні дослідження, як основний спосіб здобуття джерел матеріальної культури;
- про методи польових, камеральних та кабінетних досліджень.

Студенти повинні набути **практичних навиків**:

- методики знаходження, обстеження, вимірів та орієнтації об'єктів;
- методики різних стадій розкопок;
- методики розчищення;
- фіксації і документації археологічних пам'яток;
- фотографування;
- складання інвентарного польового опису;
- виготовлення креслень і малюнків;
- фіксації усіх артефактів та об'єктів на планах і профілях;
- консервації;
- реставрації пам'яток;
- реконструкції і рекультивації поверхні пам'ятки після завершення дослідження;
- користування термінологічним апаратом археології;

Завдання окреслюються в залежності від віку і стану збереження пам'яток, від розмірів і категорії пам'ятки. Наприклад, різні завдання у дослідженні пам'яток палеоліту (стародавнього кам'яного віку), бронзової доби чи давньоруського періоду. Різні завдання і методики у вивченні решток неолітичного поселення, скіфського кургану чи слов'янського городища. Завданнями практики є оволодіння методикою дослідження:

- геоморфологічних та топографічних особливостей розміщення,
- стратиграфії відкладів,
- планіграфії культурного шару,
- взаєморозміщення та орієнтація об'єктів,
- аналіз процесів деструкції об'єктів,
- аналіз ритуалів та обрядів під час захоронення небіжчиків,
- визначення денної поверхні пам'яток тих чи інших археологічних епох.

Під час практики необхідно довести студентам специфіку археологічних розкопок, розкрити зміст культурних решток, їх особливості і взаємозв'язок; показати можливість і принципи реконструкції різних сторін життя і діяльності первісних громад.

ЗМІСТ ПРАКТИКИ

Археологічну практику повинні пройти усі студенти I-го курсу історичного факультету МДУ, оскільки більшість випускників у майбутньому працюватимуть у сільських школах та інших педагогічних установах, де постануть питання визначення археологічних колекцій, зібраних учнями; організація та оформлення шкільних археологічних музеїв, ведення археологічних гуртків. Баз фахової практичної підготовки майбутній учитель не вирішить цих питань.

Перед початком роботи в полі начальник експедиції та відповідальний за практику від МДУ обов'язково проводять інструктаж – правила поведінки під час розкопок, під час відпочинку, проживання на базі і спілкування з місцевим населенням. Обов'язкові інструктажі ведуться перед проведенням екскурсій, туристичних походів, купання в річці тощо. Відповідальність за проведення практик покладається на керівника практики – викладача кафедри.

Студенти повинні суворо дотримуватись прийнятих правил охорони праці і протипожежної безпеки.

Зміст практики:

- Знайомство з роботою археологічної експедиції МДУ;
- Загальний інструктаж з безпеки проведення археологічних досліджень:

Пожежна безпека;

Санітарно - гігієнічні умови;

Правила орієнтировці на місцевості;

Перша медична допомога;

Правила поведінки в польових умовах та відповідальність за вживання алкогольних напоїв.

- Технічне забезпечення археологічної експедиції:

Обладнання та комплектація робочого інструмента і матеріалів для польових та лабораторних робіт;

Побутове обладнання;

- Наукова підготовка до проведення розкопок:

Вивчення методичної літератури з проведення розкопок;

Ознайомлення з літературою, присвяченої окремим розкопкам, окремими публікаціями матеріалів та науковими звітами.

- Вивчення методики обробки археологічного матеріалу, попередня камеральна обробка:

Механічна чистка;

Реставрація в польових умовах (побутова хімія та польова тепла камера);

Шифрування артефактів;

Облікова документація, опис знахідок;

Упакування та підготовка до транспортування археологічного матеріалу.

- Ознайомлення студентів з методами проведення цільової та загальної розвідок, а також безпосередня участь у дослідженні археологічних пам'яток. Засвоєння методики проведення археологічної розвідки:

Особливості цільової розвідки;

Особливості проведення загальної розвідки;

Специфіка проведення розвідки різноманітних пам'яток окремих епох і культур;

Виховальне, пізнавальне та естетичне значення археологічної розвідки;

Етнографічний аспект археологічної розвідки.

- Дослідження та охорона пам'яток археології і історії.
- Вивчення основних прийомів топографічної зйомки та засвоєння методів роботи з геодезичними інструментами.

- Ознайомлення студентів з методами проведення розкопок і дослідження культурного шару, житлових, господарських, культових, поховальних пам'яток та інших комплексів, а також безпосередня участь у дослідженні археологічних пам'яток.

- Вивчення геоморфологічних та топографічних особливостей розміщення, стратиграфії відкладів, планіграфії культурного шару та об'єктів.

- Вивчення методики проведення розкопок поселень:

Загальні алгоритми пошуку;

Особливості розкопок поселень кам'яної доби;

Розкопки поселень доби енеоліту – бронзи;

Розкопки середньовічних поселень.

- Засвоєння методики проведення розкопок курганних поховань та ґрунтових могильників:

Підготовка археологічного об'єкту до розкопок;

Поняття «репер», «бровка», «траншея»;

Метод паралельних траншей;

Дослідження методом перпендикулярних траншей;

Алгоритм пошуку ґрунтових поховань;

- Вивчення та обробка археологічного і остеологічного матеріалу, здобутого під час наукових досліджень (шифровка; камеральна обробка та реставрація).

- Відбір зразків для подальшого вивчення та особливості відбору для спеціальних аналізів.

- Основи складання наукового звіту та ведення польової документації. Заповнення польового щоденника.

- Надбання навичок креслення, фото фіксації та художньої обробки матеріалу.

- Формування електронної бази даних, отриманих під час наукових досліджень.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ТА ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Особливості проходження археологічної практики полягають в тому, що після першого курсу студенти оволодівають головними практичними навичками, а саме:

- розпізнання пам'яток археології в полі,
- уміння збирати археологічний матеріал на поверхні,
- зробити найпростішу документацію – фіксувати археологічні об'єкти,
- шифрувати предмети,
- робити візуальні плани-схеми розташування пам'яток,
- фотографувати та малювати артефакти,
- робити інвентарний польовий опис знайдених предметів,
- визначати і описувати артефакти за епохами.

Індивідуальними завданнями для студентів можуть бути:

- археологічні обстеження місцевості навколо свого місця проживання (якщо студент мешкає в селі);
 - вивчення топоніміки краю, збір усних повідомлень про які-небудь знахідки старовини на поверхні;
 - опис топографічних та геоморфологічних особливостей мікро регіону із зазначенням пам'яток археології тієї чи іншої доби;
 - створення археологічних карт адміністративного району чи басейну річки;
 - створення візуальних топографічних планів із зазначенням місць знаходження археологічних пам'яток;
 - самостійні розчищення окремих археологічних об'єктів на пам'ятці, як от вогнищ, печей, господарських ям, простих житлових споруд;
 - опис і рисунок стратиграфії – послідовних нашарувань різних культурних і геологічних верств;
 - опис якоїсь колекції археологічних артефактів з об'єкту чи з культурного шару – кераміки, кам'яних чи бронзових речей, виробів з кістки тощо;
 - складання найпростіших типологічних рядів артефактів;
 - класифікація масових решток, як от крем'яних чи керамічних виробів.

Студенти доповідають про підсумки проходження археологічної практики на студентських конференціях. Отримані матеріали студенти можуть

використовувати при написанні курсових, дипломних і магістерських робіт, при підготовці різних наукових проектів. Результати досліджень студент може особисто або спільно з викладачем опублікувати в наукових та науково-популярних виданнях.

Під час проведення археологічної практики передбачаються лекційні заняття у вигляді загальних пояснень щодо місцевості, рельєфу, типу пам'ятки, що досліджується. Окремі лекції присвячуються методиці дослідження, пояснення причин і умов застосування вибраних практичних підходів до розкопок. Крім того, читаються лекції про історію вивчення пам'ятки, регіону і загалом археологічної культури, що досліджується.

На практичних заняттях студенти шифрують матеріали, клеять керамічні вироби, малюють крем'яні артефакти та вироби з інших матеріалів (кераміка, скло, бронза, залізо, кістка).

Практика починається зі зняття покривних порід (чорнозему, суглинків), виходу на рівень культурного шару і розчистки усіх артефактів. Потім їх документація (без зрушення з первісного місця залягання) – опис, рисунок, фотографування, відбір зразків на аналізи тощо. Завершуються дослідження рекультивацією рельєфу.

Під час практики обов'язково проводяться різні *екскурсії та туристичні походи* з метою ознайомлення з природою та історичними місцями краю. Якщо експедиція дислокується неподалік великих міст, то обов'язковим елементом екскурсій є відвідини історичних та краєзнавчих музеїв, картинних галерей, меморіальних музеїв.

Обов'язковими теж є ознайомлення студентів з історичними місцями навколо археологічної пам'ятки, зустріч з цікавими людьми району.

Чималу роль у розумінні специфіки археологічної пам'ятки зіграють екскурсії та пояснення науковців, що працюють на пам'ятках спільно з археологами.

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Для студентів-практикантів найважливішим аспектом польової археологічної практики є усвідомлення необхідності набуття практичного досвіду ведення власних археологічних досліджень. Для цього вони мають зрозуміти методологічну специфіку практики польової археології. Студенти повинні засвоїти чіткі методичні рекомендації щодо ведення археологічних розвідок, обстеження відомих пам'яток, виміри і фіксацію пам'яток, що видніються на поверхні тощо.

1. Опис археологічної пам'ятки проводиться в польових умовах і включає в себе:

- назву (вид) пам'ятки, топографію та місце розташування, стан поверхні;

- історичні відомості про пам'ятку, її юридичний статус (землекористувач), сучасний стан використання;
- окомірний (при наявності – геодезичний) план пам'ятки із загальними розмірами та орієнтацією, характерними елементами рельєфу (М 1:500, 1:1000);
- опис підйомного археологічного матеріалу, фотофіксація;
- датування та інтерпретація пам'ятки.

2. Основні принципи стаціонарних археологічних досліджень:

- пам'ятка повинна досліджуватися з максимальною скрупульозністю, яка забезпечує її найповніше вивчення;
- зняття культурного шару проводиться за методикою, визначеною керівництвом практики;
- у досліджуваному культурному шарі фіксуються контури археологічних об'єктів (житлових та господарських споруд, поховань, окремі археологічні знахідки);
- при розкопках багат шарової пам'ятки детально фіксуються стратиграфічні шари бровок; наступне заглиблення можливе лише після детального вивчення верхніх шарів по всій площі, з вичерпною фіксацією всіх виявлених артефактів;
- дослідження культурних шарів проводиться до материка, окрім випадків, обумовлених завданнями розкопок чи потребою збереження особливо цінних археологічних об'єктів, зокрема решток архітектурних споруд;
- в ході дослідження проводиться поетапна графічна, фото-, відеофіксація та запис у польовому щоденнику. Плани та перетини виконуються у масштабі 1:20, 1:25, 1:40, 1:50 в залежності від площі досліджень та характеру пам'ятки;
- після завершення досліджень проводиться консервація розкопу консерваційними матеріалами та земляними викидами, причому бажано провести повну рекультивацию розкопаної ділянки.

Студенти після проходження практики повинні володіти знаннями та навиками ведення елементарних польових археологічних досліджень.

Під час практики студенти обов'язково повинні використовувати різні навчальні посібники, словники, довідники, особливо ті, що стосуються методики археологічних досліджень, пояснення особливостей геологічної будови, рельєфу, закономірностей природи – розвитку фауни і флори у стародавні часи і сьогодні.

ФОРМИ І МЕТОДИ КОНТРОЛЮ. ВИМОГИ ДО ЗВІТУ

Оцінювання студентів передбачає диференційований залік. Оцінка виставляється за 100 бальною системою, шкалою ECTS та національною шкалою.

Система поточного контролю полягає в наступному:

- Відвідування та участь в лекційних заняттях – 10 балів
- Робота на практичних заняттях – 20 балів
- Щоденник проходження практики – 10 балів
- Виконання індивідуального завдання – 30 балів
- Індивідуальний звіт – 20 балів
- Захист практики – 10 балів

Щоденник проходження практики передбачає щоденні записи про форму і зміст виконаної студентом роботи. Для узагальнення зібраних під час практики матеріалів студенти здають звіт про проходження практики.

Звіт має бути написаним від руки, обсягом 10-15 сторінок, обов'язково повинен містити малюнки, креслення розкопів, стратиграфії, окремих об'єктів з відповідними поясненнями. Звіт повинен мати наскрізну нумерацію. Аркуші звіту повинні бути зшиті.

У звіті у лаконічній формі подаються завдання і плани, які виконував студент під час практики. Описується процес дослідження, що включає усі послідовні стадії, аж до рекультивації поверхні на місці пам'ятки. Аналізується конкретне завдання, яке було поставлене перед студентом, і процес його виконання.

Звіти перевіряються і затверджуються керівниками практики – начальником експедиції і відповідальним за практику.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ

Сума балів за 100-бальною шкалою	Оцінка в ECTS	Оцінка за національною шкалою		Критерії оцінювання
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку	
90-100	A	відмінно	зараховано	Студент виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить та опрацьовує необхідну інформацію, вміє використовувати набуті знання і вміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні обдарування і нахили.
82-89	B	добре		Студент вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв'язує вправи і задачі у стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна.
74-81	C			Студент вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; в цілому самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок.
64-73	D			задовільно
60-63	E	Студент володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні.		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання	Студент володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу.
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	Студент володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів.

ПІДГОТОВКА ДО ПОЛЬОВИХ РОБІТ

Підготовка інвентарю та перелік обов'язкових речей для особистого користування

Успішне проведення польової археологічної практики, її результативність багато в чому залежить від забезпечення спеціальним обладнанням та робочим інвентарем. Робота кожної експедиції має свою специфіку, обумовлену особливостями досліджуваної пам'ятки, місцевістю, де проводяться розкопки, погодними умовами тощо. Тому до польового сезону слід почати готуватися завчасно, звернувши особливо увагу на комплектацію робочих інструментів і матеріалів для розкопачних і польових лабораторних робіт, побутового обладнання, засобів життєзабезпечення, обладнання з техніки безпеки та засобів першої долікарської допомоги.

Варто зазначити, що підготовка експедиційного інвентарю здійснюється як викладачем, так й студентами. Тому виникає потреба знати перелік необхідного обладнання та засобів життєзабезпечення під час проведення польової археологічної практики:

- Намети,
- спальні мішки,
- каремати (килимки туристичні),
- тенти,
- поліетилен для перекриття даху намету.

- Шанцевий інструмент:

лопати штикові та совкові,

ломи,

кирки,

льодоруби,

совки,

ножі,

кисті,

зубні щітки,

секатори,

кельми,

шпателі тощо.

- Будівельний інвентар і матеріали:

сокири і топорюща,

колуни,

пили ножівки і дворучні,

молотки,

цвяхи,

рубанки,

дошки,

дріт,

шила,
напилки і точильні бруски,
віхи,
кілки,
шнури,
мотузки тощо.

• Спорядження і матеріали для фіксації, збереження і транспортування археологічних знахідок:

фото/відео апаратура,
триноги,
рейки масштабні,
рулетки,
рівень,
нівелір або теодоліт,
компас, бусоль,
схил, лінійки, курвіметр,
масштабно-координатний папір,
зошити,
папір для записів і етикеток,
ручки, олівці, гумки, пір'я,
туш чорна, циркуль,
пакетики поліетиленові,
калька,
клей ПВА,
скотч, скріпки,
канцелярські ножі,
планшети, папки для паперів,
ящики і коробки різних розмірів,
мішки матерчаті та поліетиленові,
вата технічна,
пакувальна фольга,
шпагат.

• Кухонний інвентар:

Відра емальовані для варіння їжі.

Фляги алюмінієві для зберігання води.

Відра оцинковані та пластикові для господарських потреб.

Сковороди з ручкою.

Казанки і казани.

Чайник.

Друшляк.

Бідон (5 л, 40 л).

Ложки столові і чайні.

Дошки обробні.

Тертки.

Ножі кухонні.
Ножі консервні.
Брусок точильний.
Чашки та кружки.
Тази емальовані і пластикові.
Ємкості для зберігання продуктів.
Клейонка на стіл. Рушники кухонні.
Серветки.
Мішечки поліетиленові та матерчаті.
Набор пристосувань для приготування їжі на відкритому вогні (гаки підвісні, стійки, поперечини, таганок, кочерга).
Сухе пальне для розпалювання багаття.
Сірники.

Особисте екіпірування учасників археологічної практики

Кожен студент-практикант під час проходження археологічної практики в польових умовах обов'язково повинен мати:

- Рюкзак або сумку.
- Робочий одяг: головні убори, штани, шорти, не менше двох сорочек/футболок, комплект нижньої білизни та шкарпеток.
- Взуття закритого типу (чоботи/кросівки/кеди) та відкрите (шльопанці). Бажано, щоб взуття було не нове, а розношене.
- Теплі речі: (свитер, куртка).
- Предмети особистого туалету.
- Ксерокопію паспорту та студентський квиток.
- Зошит, олівці та ручку.

ТЕХНИКА БЕЗПЕКИ ТА РОЗПОРЯДОК РОБОТИ ЕКСПЕДИЦІЇ

Під час проходження практики студенти є повноправними членами колективу, в якому проходять археологічну практику. Студенти зобов'язані дотримуватися розпорядку дня, приймати участь у всіх видах робіт з благоустрою табору, організації побуту тощо. Студенти-практиканти підпорядковуються безпосередньо керівнику практики (начальнику експедиції, загону) і виконують всі його розпорядження. Студентам слід ознайомитися з історико-культурними пам'ятками території, де проходять польові роботи експедиції (загону), археологічними колекціями (фондами) музеїв: а також брати активну участь у науково-просвітницькій роботі (читання лекцій, екскурсії на розкопі тощо).

Основні види робіт студентів при проходженні археологічної практики

1. У ході археологічної розвідки:

- Вивчення передбачуваного маршруту розвідки по карті;
- Огляд місцевості з метою пошуку і фіксації пам'яток археології, в першу чергу оголень і нетипових для розташування пам'яток місць;
- Пошук однотипних пам'яток і суцільне обстеження території;
- Пошук археологічних пам'яток з використанням топографічних і топонімічних даних, з урахуванням місцевих назв та відомих ознак археологічних об'єктів;
- Визначення наявності культурного шару і меж його розповсюдження;
- Опис виявленої пам'ятки археології, графічна фіксація і фотофіксація оголень і об'єктів, що руйнуються тощо;
- Збір і фіксація підйомного матеріалу, його попередня камеральна обробка;
- Опитування місцевого населення про наявність археологічних пам'яток;
- Інструментальна зйомка місцевості і розташованих на ній археологічних об'єктів;
- Складання археологічної карти місцевості для подальшого вибору місць майбутніх стаціонарних розкопок.

2. У ході стаціонарних розкопок:

- Інструментальна топографічна зйомка місцевості і розташування на ній археологічних об'єктів з обов'язковим подальшим викреслюванням планів за даними зйомки;
- Визначення місця і розбивка розкопів;
- Збір і фіксація підйомного матеріалу;
- Нівелювання і креслення нівелювального плану за даними зйомки;

- Земляні роботи та археологічні розчищення культурного шару і зачистки;
- Складання планів, розрізів і профілів на всіх етапах дослідження пам'ятки;
- Ведення польової документації, яка після польових робіт повинна бути здана в архів експедиції;
- Самостійна фотографічна фіксація на всіх етапах дослідження пам'ятки;
- Опис досліджуваної пам'ятки з обов'язковим детальним зазначенням методики її розкопок;
- Контрольне прокопування дослідженої площі археологічної пам'ятки;
- Взяття зразків для подальшого аналізу археологічних матеріалів методами природничих наук;
- При роботі на специфічних археологічних пам'ятках - інші види робіт з дотриманням спеціальних методик;
- Камеральна обробка;
- Первинна консервація і реставрація археологічних матеріалів;
- Інвентаризація.

Інструкція з техніки безпеки при роботі в археологічній експедиції

Роботи експедиції є науково-дослідними. Вони передбачають роботу в міських і польових умовах. При проведенні археологічних досліджень далеко від населених пунктів експедиція розташовується в тимчасових наметових таборах. Для проведення археологічних робіт використовується шанцевий інструмент. Всі співробітники повинні дотримуватися розпорядку дня, правил особистої та табірної санітарії і гігієни, підтримувати чистоту і порядок у таборі і наметах, своєчасно інформувати керівника про погіршення стану здоров'я і травмування. Відповідальність за забезпечення безпеки і здорових умов праці в експедиції покладається на керівників експедиції, окремих її загонів і груп, а також самих учасників експедиції.

Особи, які мають медичні протипоказання, до роботи в полі не допускаються. Особи, зараховані в експедицію, проходять інструктаж з техніки безпеки. Інструктаж проводиться керівництвом експедиції. Особи, зараховані в експедицію, проходять курс навчання, пов'язаний зі специфікою польових робіт та особливостями району досліджень. Для польового табору повинні вибиратися зручні для розміщення людей місця, що забезпечують безпеку і найкраще задоволення побутових і гігієнічних вимог. Межі польового табору, вихід за межі яких без дозволу не допускається, визначаються на місці керівниками експедиції. При плануванні маршрутів необхідно враховувати ступінь труднощів і небезпеки, а також наявні матеріали та відомості.

Розміщення експедиції та розпорядок денний

1. Табір експедиції повинен бути встановлений на сухому рівному місці, бажано недалеко від води, в деякому віддаленні від високих дерев. Необхідно прослідкувати, щоб найближчі населені пункти (якщо табір стоїть на річці) перебували нижче його за течією.

2. При розміщенні експедиції в наметах, останні встановлюються в ряд входом до підвітряної сторони. Всі намети та інші пристрої встановлюються надійно в розрахунку на негоду.

3. У таборі повинні бути обладнані кухня (плита, вогнище) для приготування їжі, погріб для зберігання продуктів, вигрібна яма для відходів і туалети на значній відстані від табору (100-150 м).

4. Приміщення для відпочинку і сну співробітників, як і намети, повинні бути обладнані ліжками, при їх відсутності - дерев'яними нарами (настилами).

5. У таборі встановлюється розпорядок дня, а для його дотримання і підтримки належного порядку і чистоти, а також для приготування їжі, заготівлі палива і води призначається черговий (чергові). На них також лежить обов'язок охорони табору в денний час. У нічний час в особливих випадках рекомендується виставляти спеціальних чергових.

6. При приготуванні їжі особливу увагу слід звернути на доброякісність консервованих (в першу чергу - рибних) продуктів. У спекотну погоду, щоб уникнути отруєння, не можна вживати в їжу ковбаси, паштети й інші швидкопсувні продукти.

7. Кожен загін повинен мати аптечку з повним набором необхідних медикаментів. У кожного співробітника має бути індивідуальний пакет. Всі співробітники повинні вміти надавати першу допомогу потерпілому. Захворілі повинні бути негайно відправлені в лікувальний заклад.

Протипожежні заходи

1. При наявності у таборі відкритого вогню (багаття), він повинен бути розташований не ближче, ніж за 8 – 10 м від наметів або житлових приміщень з підвітряного боку і на відстані не ближче 100 м від місць зберігання горючих і легкозаймистих матеріалів. Не можна залишати на ніч багаття непогашеним.

2. Співробітники експедиції зобов'язані суворо дотримуватися заходів протипожежної безпеки, користуватися вогнем тільки в спеціально обладнаних місцях.

3. Категорично забороняється самовільно розпалювати багаття, споруджувати тимчасові вогнища, печі тощо.

4. Забороняється палити у приміщеннях для сну, особливо в наметах. Для паління повинні бути відведені спеціальні місця в таборі експедиції і в районі проведення робіт.

5. Забороняється зберігати легкозаймісті речовини в житлових наметах, користуватися відкритим вогнем у вогненебезпечних місцях (поблизу сухої трави і дерев), застосовувати для розпалювання легкозаймісті та горючі рідини, зберігати легкозаймісті рідини у відкритій чи несправній тарі, залишати без нагляду запалені свічки, гасові або газові ліхтарі.

6. Забороняється застосовувати воду для гасіння легкозаймістої рідини.

7. При роботі в лісі і степу територія польового табору повинна бути очищена від сучків, хмизу та іншого сміття. Очищення території шляхом випалювання забороняється. Забороняється розводити багаття під кронами дерев і в інших небезпечних місцях.

8. Розведення багать дозволяється на майданчиках, оточених двометровою смугою, звільненою від рослинності та лісової підстилки. По закінченні використання багаття повинні ретельно засипатися землею. Забороняється кидати палаючі сірники і недопалки.

Заходи безпеки на воді

1. Купання в експедиції, таборі, поході переслідує тільки гігієнічні та оздоровчі, а не спортивні цілі.

2. Купання в населених пунктах або поблизу них проводиться на наявних там пляжах, забезпечених огорожами, черговими рятувальними шлюпками. У всіх випадках, коли спеціально обладнаних пляжів немає, керівник або старший зобов'язані особисто перевірити глибину і безпеку місця, обраного для купання, зручний спуск, піщане або галькове дно, відсутність старих паль, каменів, ям.

3. Купатися можна тільки в обстеженому і спеціально відведеному для цього місці. Не можна купатися в надмірно розігрітому стані. Місця купання повинні розташовуватися вище місць спуску каналізаційних вод, зливостоків, ділянок, що використовуються для прання білизни та миття посуду, стійбищ і водопою тварин та інших джерел забруднення вод.

4. Кожне купання проводиться тільки з дозволу керівника. Для спостереження та надання своєчасної допомоги керівник або призначений ним старший повинен знаходитися на березі.

5. Категорично забороняється:

- купання у водоймах поблизу гідротехнічних споруд: гребель, шлюзів, дамб, насосних станцій;
- купання в межах першого поясу зони санітарної охорони, джерел господарсько-питного водопостачання.
- купання з човна, пірнання у воду з містків, човнів, обривистого берега, а також купання в сутінки і нічний час;
- купання після прийому їжі протягом 45-50 хвилин;
- під час купання не допускаються крики, так як крик є сигналом про допомогу.

6. Треба пам'ятати, що Донеччина – промисловий регіон. Більшість рік та водоймищ можуть бути забруднені, а вода непридатна для вживання. Пити воду з річок та водосховищ категорично забороняється!

Забороняється

1. Порушувати розпорядок дня, встановлений начальником експедиції.
2. Під час робіт покидати самовільно робоче місце.
3. Пити воду з неперевіраних джерел, збирати та їсти ягоди та гриби.
4. Самовільно відлучатися з табору, порушувати внутрішній розпорядок експедиції, вступати в неконтрольовані начальником експедиції контакти з місцевим населенням.
5. Вживати спиртні напої.
6. Купатися поодиночі та без дозволу керівника.
7. При пересуванні співробітників на автотранспорті сидіти на бортах, стояти в кузові, зіскакувати на ходу машини.
8. Рух по маршруту повинен виконуватися компактною групою в межах зорового та голосового зв'язку. У разі втрати зв'язку старший групи повинен зупинити рух і почекати відсталого.
9. Розбивати тимчасовий табір поблизу сухих або горілих дерев, які можуть впасти.
10. Під час грози ховатися під самотніми і високими деревами.
11. При рубці дерев знаходитися поблизу і в зоні можливого їх падіння.
12. Забороняється використання інструменту, що прийшов в непридатність або слабо насадженого на живці та рукояті.
13. Кидати інструменти (лопати, ножі, сокири тощо).
14. Працювати босоніж, лягати або сідати на сиру землю, перебувати на кургані або поруч з ним при розкопках за допомогою бульдозера або скрепера, ходити по брівкам, сідати на них або під них.
15. Категорично забороняється сідати або стояти на краю могильної ями, щоб уникнути обвалу.

Порядок провадження робіт

1. Певний розпорядок дня встановлюється в залежності від погодних умов - у спекотні дні роботу слід починати рано (не пізніше 8 години ранку), в найбільш спекотні години необхідно влаштовувати перерву.
2. Щодня до роботи співробітники отримують завдання від начальника експедиції, інструктаж щодо їх проведення та дотримання правил техніки безпеки при виконанні цих завдань.
3. При обстеженні місцевості намічений маршрут обов'язково проходити групою.

4. Співробітники експедиції зобов'язані виходити на роботу у справному робочому одязі, міцному, закритому взутті та головних уборах. Категорично забороняється самовільно залишати робоче місце,

5. Будь-які земляні роботи на археологічних пам'ятках є такими що руйнують, тому дотримання всіх вказівок наукового керівника на розкопі має бути бездоганим.

6. При розтині культурного шару і роботі на ньому підшва робочого взуття повинна бути не рифленою і без каблуків.

7. При роботі з гостро наточеним інструментом (лопатою, совком) інтервал між працюючими повинен забезпечувати повну безпеку для навколишніх у момент викиду землі. Необхідно відпрацювати навички роботи з лопатою: при правильному володінні лопатою держак завжди рухається приблизно у вертикальному площині, а не в горизонтальній. Щоразу під час кидка необхідно переконатися, що на відвалі нікого немає.

8. При будь-якого роду травмах, порізах, подряпинах слід негайно перервати роботу і звернутися до старшого на розкопі. На розкопі повинна бути аптечка для надання потерпілому негайної допомоги.

9. Земляні роботи починаються з розкриття дерну. Дерн знімається штиковою лопатою рівними прямокутниками (приблизно 20×35 см). Брикети дерну не розкидаються в різні боки, а акуратно складаються в одне місце. При поглибленні шурфу або невеликого розкопу, земля викидається на дві протилежні сторони; дві інші залишаються вільними.

10. Працюючи в шурфах глибиною більше 1,5 метра, необхідно пам'ятати про обережність. Якщо ґрунти представлені пісками, супіском або сипучими прошарками, а також при великій глибині шурфу, необхідно вжити заходів до зміцнення стінок шляхом встановлення каркасу. При поглибленні шурфу слід передбачити заходи для виходу з нього. При глибині до 2-2,5 м можна користуватися шаблем-нішею в одній з вузьких стінок шурфу. При цьому, покидаючи шурф, не можна братися руками за його краї: вони можуть обвалитися. Слід покласти держак лопати на край шурфу і, підтягшись, покинути шурф. Якщо глибина шурфу велика, потрібно зробити спеціальну драбину. Забороняється працювати в глибокому шурфі поодиноці: на брівці шурфу повинен знаходитися помічник.

11. При роботі в розкопках, шурфах, траншеях глибиною більше 1,5 м необхідно постійно пам'ятати про можливі обвали стінок і бровок. Забороняється підходити до краю розкопу або траншеї. При викиді землі наверх необхідно строго враховувати інтервал між працюючими, не розмахувати лопатою. Відвал з бровки необхідно своєчасно прибирати, щоб уникнути осипів. Залишаючи розкоп або траншею, слід користуватися сходами, зробленими з широкої дошки або двох жердин з перекладинами.

12. При зачистці стінок шурфів, розкопів, траншей, берегових оголень необхідно пам'ятати, що площина стінки повинна знаходитися під кутом в залежності від наповнення шарів ґрунту. Кут збільшується при сипучих шарах і зменшується при твердих (лес, суглинок, глина і т.д.).

13. Зачистка стінки ведеться зверху вниз. При великій глибині, починаючи зачистку, стоячи на бровці, необхідно прив'язати себе за пояс до дерева, що стоїть поруч, пня або вбитому колу; запас мотузки при цьому повинен бути мінімальним. При зачистці високих стінок з драбин таким же чином прив'язується верх сходів. Переставляючи сходи, необхідно упевнитися в надійності їх установки.

14. При розтині поглиблених в землю об'єктів: ям, западин, склепів, катакомб тощо, категорично забороняється підкопувати їх і залишати в розкопі камені що нависають, стінки та інші об'єкти, які можуть створити загрозу обвалу. Необхідно суворо дотримуватися методики розкопок і не допускати нагромадження відвалів переробленої землі, зміщення колійних стежок, сітки координат розкопу тощо.

15. При веденні земляних робіт на території колишніх населених пунктів і розкопів необхідно звертати особливу увагу на наявність отруйних змій і комах, які зазвичай обживають побутові ями, старі шурфи, колишні погребі, підвали, можуть розташовуватися в густому чагарнику, заростях кропиви, густій траві. Перед початком робіт за допомогою палиці необхідно переконатися у відсутності змій і комах, а в ході робіт дотримуватися особливої обережності.

16. Виконуючи земляні роботи, необхідно подбати про запобіжні споруди на випадок стихійних лих і негоди. При можливих підйомах води, зсувах крутих схилів тощо, слід вжити заходів для захисту розкопів, а при зтяжних і зливових дощах встановити навіс з брезенту, поліетиленової плівки, руберойду та інших матеріалів. В останньому випадку розкоп обкопується водостічної канавкою.

17. Якщо в ході розкопок на окремих шурфах, траншеях або розкопках роботи тимчасово припиняються, в обов'язковому порядку вони обносяться загородженнями. У разі необхідності загородження встановлюються і в період робіт.

18. При виявленні в землі будь-якого роду металевих або невизначених предметів ні в якому разі не намагатися витягувати їх із землі, а звернутися за вказівками до старшого на розкопі.

19. Після закінчення ведення земляних робіт обов'язково виділяється час (залежно від масштабів розкопок) для консервації розкопок, траншей, шурфів, берегових зачисток і т.д. Якщо надалі передбачається відновлення досліджень на пам'ятці, консервування можна обмежити набросом землі на стінці з обов'язковим встановленням міцних загороджувальних споруд. При повному закінченні робіт всі існуючі земляні споруди повністю закидаються землею.

У степу при малій кількості орієнтирів слід приділяти велику увагу орієнтуванню. Табір слід розташовувати близько добре помітних орієнтирів або на добре видному здалеку місці. Одяг, взуття, спорядження повинні відповідати кліматичним умовам і сезону. Не можна перегріватися на сонці. Перебувати на сонці без головного убору і сорочки забороняється. У разі можливого нестачі

питної води начальник загону зобов'язаний суворо нормувати її видачу. При роботі в жарку пору року бажана наявність тентів над наметами для захисту від прямих сонячних променів. Слід також знати, що металеві предмети можуть іноді сильно нагріватися на сонці і заподіювати опіки. Тому рекомендується працювати з інструментами в рукавичках або рукавицях. Інструмент (лопати, кирки, носилки, тачки тощо) повинен бути заздалегідь підготовлений до роботи і відповідати вимогам з техніки безпеки.

Розкопки катакомб, підбоїв та інших підземних споруд дозволяється копати тільки зверху. Землекопи на розкопі не повинні заважати один одному, щоб уникнути травм при перекиданні ґрунту. Особи, не зайняті землекопних роботами, не повинні знаходитися в розкопі під час робіт. Огляд викинутого з розкопок відвалу проводиться тільки при припиненні землекопних робіт. Бровки, стінки розкопів і могильних ям не повинні бути вище 1,5 - 2 м. Після завершення розкопок археологічної пам'ятки котлован що утворився повинен бути засипаний, а відвали знівельовано (рекультивація). По завершенні польового сезону територія табору і прилегла до нього місцевість повинні бути приведені в порядок відповідно до санітарно-гігієнічних вимог.

При травмах і захворюваннях учасники експедиції повинні повідомити начальника експедиції. Перша медична допомога надається потерпілому членами експедиції з використанням медикаментів польовий аптечки. Співробітники експедиції повинні знати і вміти застосовувати правила надання першої допомоги при нещасних випадках: мікротравми, розтягування і вивихи, переломи, опіки, сонячні та теплові удари, укуси змій і комах, утоплення, серцевий напад. У важких випадках потерпілі підлягають госпіталізації в найближчий населений пункт. При аварійних ситуаціях, стихійних лихах та інших форсмажорних обставинах керівництво польового підрозділу зобов'язане вжити всіх можливих заходів для запобігання небезпеки, аж до припинення робіт і евакуації людей з небезпечного місця.

Обов'язки та діяльність керівника археологічної практики

Керівництво експедицією під час проведення практики безпосередньо здійснює викладач кафедри Історичних дисциплін, який має відповідний досвід проведення польових робіт та відповідний дозвіл – Відкритий лист, який видається Польовим комітетом Інституту археології НАН. В тому разі, якщо студенти проходять практику в іншій експедиції в якості окремого загону, керівник виступає в якості начальника загону і не зобов'язаний отримувати Відкритий лист. В будь-якому випадку, керівник практики несе особисту відповідальність за здоров'я практикантів, трудову дисципліну, техніку безпеки та якість роботи студентів на розкопі.

Керівник практики (начальник експедиції, загону) зобов'язаний:

- Забезпечити нормальне існування студентів в побутовому відношенні;

- Суворо дотримуватися правил техніки безпеки (попередній інструктаж, інструктаж в польових умовах тощо);
- Здійснювати наукове керівництво при проходженні практики;
- Надавати студентам-практикантам можливість знайомства і практичної участі у виконанні всіх зазначених вище польових робіт;
- Виділяти об'єкти (ділянки) для самостійної роботи студентів старших курсів;
- Організовувати знайомство студентів-практикантів з місцевими історико-культурними пам'ятками, колекціями (фондами) музеїв тощо.

Документи археологічної практики

Викладач, який виступає у якості керівника практики та начальника археологічної експедиції МДУ зобов'язаний мати при собі такі документи:

- Відкритий лист.
- Дозвіл і ставлення до місцевої адміністрації.
- Наказ, контрольні листки і протокол з техніки безпеки.
- Списки учасників археологічної практики.
- Посвідчення про відрядження і посвідчення особи керівника.
- Карти місцевості.
- Наукова, методична та облікова документація.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авдусин Д.А. Археология СССР. – М. 1977.
2. Авдусин Д.А. Основы археологии. – М., 1989.
3. Авдусин Д.А. Полевая археология СССР. Учеб. пособ. - 2-е изд., перераб., и доп. - М., 1980.
4. Античные государства Северного Причерноморья: Археология СССР. - М., 1984.
5. Археологія доби українського козацтва XVI-XVIII ст. / Д.Я.Телегін, І.С.Винокур, О.М.Титова, І.К.Свешніков та ін.: Навч. посібник. - К., 1997.
6. Археологія України: Курс лекцій: Навч. посібник / Л.Л.Залізняк, О.П.Моця, В.М.Зубар та ін. - К., 2005.
7. Археология Украинской СРСР: В 3-х т. - К., 1985, 1986. Т. 1-3.
8. Археологія Української РСР: У 3-х т. - К., 1971. Т. 1-3.
9. Археологія і нумізматыка Беларусі: Энцыклапедыя. – Мінск, 1993.
10. Баран В.Д. Давні слов'яни. - К., 1998.
11. Баран В.Д., Козак Д.Н., Терпиловський Р.В. Походження слов'ян. - К., 1991.
12. Березанская С.С. Северная Украина в эпоху бронзы. - К. 1982.
13. Блаватский В.Д. Античная археология Северного Причерноморья. - М., 1961.
14. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України: Навч. посібник. - К., 1994.
15. Вовк Х.К. Студії з української етнографії та антропології. - К., 1995.
16. Давня історія України: У 2-х кн. / Толочко П.П., Козак Д.Н., Крижицький Д.Н., Моця О.П. та ін. – К., 1994, 1995.
17. Давня історія України: У 3-х кн. / Толочко П.П. та ін. – К., 1997, 1998.
18. Древняя Русь: Город, замок, село: Археология СССР. – М., 1985.
19. Залізняк Л.Л. Найдавніше минуле України. – К., 1997.
20. Залізняк Л.Л. Первісна історія України. – К., 1999.
21. Золото Степу: Археологія України / Автори –упорядники: П.П. Толочко, В.Ю. Мурзін, Рената Ролле та ін. – Київ – Шлезвіг, 1991.
22. Использование методов естественных наук в археологии: Сборник научных трудов. – К., 1978.
23. Історія українського козацтва: Нариси: У 2-х т. / Редкол: В.А. Смолій (відп. ред.) та ін. – К., 2006, 2007.
24. Кавказ и Дон в произведениях античных авторов: Хрестоматия / Состав. В.Ф. Патракова, В.В. Черноус. – Ростов-на-Дону, 1990.
25. Крисаченко В.С. Українознавство: Хрестоматія-посібник: У 2-х кн. Кн.1. – К., 1996.
26. Кульбака В., Качур В. Давні індоєвропейці України в світлі новітніх археологічних досліджень. – Маріуполь, 2002.
27. Куріло О.Ю. Нариси розвитку археології у музеях України: історія, дослідники, меценати. – К., 2002.
28. Кучера М.П. Слов'яно-руські городища VIII-XIII ст. між Саном і Сіверським Дінцем. – К., 1999.
29. Кучинко М.М., Охріменко Г.В. Археологічні пам'ятки Волині. – Луцьк, 1995.
30. Малєєв Ю.М. Словник археологічних термінів: Навч. посібник. – К., 1999.

31. Мартынов А.И. Археология, - М., 1996.
32. Мезенцева Г.Г. Дослідники археології України: Енциклопедичний словник-довідник. – Чернігів, 1997.
33. Мезолит СССР: Археология СССР. – М., 1989.
34. Методологические основы исследования древней керамики: Обзорная информация. – М., 1977.
35. Міхеєв В.К., Шрамко Б.А. Археологія залізного віку Східної Європи: Навч. посібник. – Харків, 2000.
36. Михеев В.К., Дьяченко А.Г. Археология железного века Восточной Европы: Древние славяне. – Белгород, 1989.
37. Мицик Ю.А., Плохій С.М., Стороженко І.С. Як козаки воювали: Історичні розповіді про запорізьких козаків. – 2-ге вид. – Дніпропетровськ, 1991.
38. Монгайт А.Л. Археология Западной Европы: В 2-х т. – М., 1974. Т 1, 2.
39. Мурзин В.Ю. Происхождение скифов: основные этапы формирования скифского этноса. – К., 1990.
40. Мурзин Ю.В., Гаврилюк Н.А., Бессонова С.С., Фиалко Е.Е., Черненко Е.В. Скифия: история, хозяйство, быт, религия, военное дело, - Николаев, 2004.
41. Нікольченко Ю.М. Культура населення Погориння Х-ХІІІ століть за матеріалами літописного Дорогобужа. – Рівне, 1998.
42. Отрощенко В.В. Проблеми періодизації культур середньої та пізньої бронзи півдня Східної Європи (культурно-стратиграфічні зіставлення). – К., 2001.
43. Палеолит СССР: Археология СССР. – М., 1984.
44. Першиц А.И., Монгайт А.Л., Алексеев В.П. История первобытного общества. – М., 1982.
45. Пономарьов А.П. Українська етнографія: Курс лекцій. – К., 1994.
46. Попович М.В. Нарис історії культури України. – К., 1998.
47. Рыбаков Б.А. Геродотова Скифия. – М., 1979.
48. Рыбаков Б.Ф. Язычество Древней Руси. – М., 1987.
49. Свешніков І.К. Битва під Берестечком: Вид. друге, доп. – Рівне, 2002.
50. Свешніков І.К. Довідник з археології України: Львівська область. – К., 1976.
51. Свешніков І.К. Історія населення Передкарпаття, Поділля і Волині в кінці ІІІ-на початку ІІ тисячоліття до нашої ери. – К., 1974.
52. Свешніков І.К., Нікольченко Ю.М. Довідник з археології України: Ровенська область. – К., 1982.
53. Сегеда С.П. Основи антропології: Навч. посібник. – К., 1995.
54. Седов В.В. Восточные славяне в VI – XIII вв.: Археология СССР. – М., 1982.
55. Словник – довідник з археології / Ред., уклад. та кер. авт. кол. Н.О. Гаврилюк. - К., 1996.
56. Станко В.Н., Гладких М.І., Сегеда С.П. Історія первісного суспільства. – К., 1999.
57. Степи Евразии а эпоху средневековья: Археология СССР. – М., 1981.
58. Степи Европейской части СССР в скифо-сарматское время: Археология СССР. – М., 1989.
59. Тайлор Э.Б. Первобытная культура. – М., 1989.

60. Телегін Д.Я. Про що розповідають кургани. – К., 1971.
61. Телегін Д.Я. Речі говорять. – К., 1971.
62. Тойнбі А.Д. Дослідження історії: У 2-х т. – К., 1992. Т. 1, 2.
63. Толочко П.П. Древнерусский феодальный город . – М., 1989.
64. Толочко П.П. Київська Русь. – К., 1996.
65. Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник / Пономарьов А.П., Артюх Л.Ф., Косьміна Т.В. – К., 1993.
66. Українська етнологія: Навч. посібник / За ред.. В. Борисенко. – К., 2007.
67. Чмихов М.О. Давня культура: Навч. посібник. – К., 1994.
68. Чмихов М.О., Кравченко Н.М., Черняков І Т. Археологія та стародавня історія України. – К., 1992.
69. Шендрік Н.І. Довідник з археології України: Київська область. – К., 1977.
70. 60 років Інституту Археології НАН України. – К., 1994.
71. Шовкопляс І.Г. Основи археології. – К., 1971.
72. Шрамко Б.А., Михеев В.К., Грубник-Буйнова Л.П. Справочник по археологии Украины: Харьковская область. – К., 1977.
73. Энеолит СССР: Археология СССР. – М., 1982.
74. Энеолит и бронзовый век Украины: Исследования и материалы. – К., 1976.

МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЩОДЕННИК

археологічної практики

П.І.Б. студента

Факультет _____

Спеціальність _____

Курс _____

Почато:

Закінчено:

Затверджую:

Зав. кафедри

історичних дисциплін

(підпис)

I. ПЛАН АРХЕОЛОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

Дата	Вид роботи
	Знайомство з роботою археологічної експедиції.
	Вивчення методики обробки археологічного матеріалу.
	Вивчення методики обробки антропологічного матеріалу.
	Засвоєння методики проведення археологічної розвідки.
	Засвоєння методики проведення розкопок курганних поховань.
	Засвоєння методики проведення розкопок ґрунтовних могильників.
	Камеральна обробка та реставрація археологічних знахідок, отриманих під час наукових досліджень експедицією МДУ.
	Обробка та реставрація антропологічного матеріалу, отриманого під час наукових досліджень експедицією МДУ.
	Проведення археологічних розвідок в районі м. Маріуполя та Донецькій області.

II. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДО ПРОГРАМИ ПРАКТИКИ

Тема завдання:

Дата видачі завдання: _____ 20__ р.

Термін виконання завдання _____ 20__ р.

Підпис керівника, що видав завдання _____

III. ПОТОЧНА РОБОТА

Дата	Короткий зміст роботи, що виконує студент	Зауваження та відмітки керівника практики

V. ОЦІНКА РОБОТИ СТУДЕНТА-ПРАКТИКАНТА

Дата складання заліку « ____ » _____ 20__ року

Оцінка:

за національною шкалою _____

(словами)

кількість балів _____

(цифрами і словами)

за шкалою ECTS _____

Керівник практики від вищого навчального закладу

(підпис) (прізвище та ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра історичних дисциплін

АРХЕОЛОГІЧНА ПРАКТИКА ДЛЯ СТУДЕНТІВ-ІСТОРИКІВ:
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Для студентів ОС «Бакалавр» I курсу спеціальностей
032 «Історія та археологія»,
014.03 «Середня освіта. Історія»

Підписано до друку 2020 р.
Замовлення № Тираж 50 примірників
Надруковано СПД Кремневої Г.Е.
Свідоцтво про державну реєстрацію
фізичної особи-підприємця
Серія ВО2 № 137185 від 24 травня 2006 року
м. Маріуполь, вул. Миколаївська, 66

